

TALİBAN YÖNETİMİ SONRASI AFGANİSTAN'DAN GÖÇ EDEN BİREYLERİN SOSYAL, PSİKOLOJİK VE EKONOMİK SONUÇLAR ÜZERİNDEKİ ALGILARININ İNCELENMESİ

1. Yılmaz GÜNEL¹

2. Narges AFSHAR²

ÖZET

Bu çalışma, Taliban yönetiminin 2021'de Afganistan'da yeniden kontrolü ele almasının ardından farklı ülkelere göç eden bireylerin sosyal, psikolojik ve ekonomik sonuçlara ilişkin algılarını kapsamlı biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nicel açıklayıcı tarama modeli kapsamında yürütülmüş olup veriler, geçerlik ve güvenilirliği sağlanan altı boyutlu "Afgan Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik ve Ekonomik Algı Ölçeği" aracılığıyla kolayda örnekleme yöntemiyle ulaşılan 395 katılımcıdan toplanmıştır. Bulgular, göç kararlarının büyük oranda güvenlik endişeleri, siyasal baskılar ve Taliban rejiminin oluşturduğu yaşam tehditlerine bağlı olduğunu göstermektedir. Psikolojik etki boyutunda yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyine göre anlamlı ancak düşük etkili farklılaşmalar saptanmıştır. Göç süresi uzadıkça sosyal uyum güçlükleri ve psikolojik etkilenme artarken geri dönme niyeti azalmaktadır. Mesleki yeterliliklerin tanınmasındaki sorunlar ekonomik entegrasyonu sınırlamaktadır. Geleceğe yönelik algılar, umut ve kaygının birlikte var olduğu ikili bir yapı sergilemekte; kadınların bu konuda daha yüksek duyarlılık gösterdiği görülmektedir. Çalışma, zorunlu göçün sosyal, psikolojik ve ekonomik boyutlarını bütüncül bir çerçevede ele alarak literatüre özgün katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Göç, Sosyal Uyum, Afgan Göçmenler, Geçerlilik, Güvenirlik.

EXAMINATION OF THE PERCEPTIONS OF INDIVIDUALS WHO MIGRATED FROM AFGHANISTAN AFTER THE TALIBAN RULE ON SOCIAL, PSYCHOLOGICAL AND ECONOMIC RESULTS

ABSTRACT

This study aims to comprehensively examine the perceptions of individuals who migrated to different countries following the Taliban government's retake of control in Afghanistan in 2021, regarding the social, psychological, and economic consequences. The research was conducted using a quantitative explanatory survey model, and data were collected from 395 participants using a convenience sampling method using the six-dimensional "Socio-Psychological and Economic Perception Scale among Afghan Migrants," which has been validated and reliable. Findings indicate that migration decisions are largely driven by security concerns, political pressures, and life threats posed by the Taliban regime. Significant but low-impact differences were found in the psychological impact dimension by age, gender, and education level. As the duration of migration increases, social adaptation difficulties and psychological impact increase, while the intention to return decreases. Problems in recognizing professional qualifications limit economic integration. Perceptions about the future exhibit a dual structure, where hope and anxiety coexist; women appear to exhibit greater

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Divriği Nuri Demirağ MYO, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, yilmaz23gunel@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4776-1344

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, SBE Muhasebe, Finans ve Bankacılık ABD, nargesafshar@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4776-1344

Geliş Tarihi: 01.11.2025 / Kabul Tarihi: 07.12.2025 Çalışma Türü: Araştırma Makalesi

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir. Turnitin/Ithenticate/İntihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir. Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/İntihal Licenced by CC-BYNC ile lisanslıdır.

sensitivity to this issue. This study makes a unique contribution to the literature by addressing the social, psychological, and economic dimensions of forced migration within a holistic framework.

Key Words: Forced Migration, Social Cohesion, Afghan Migrants, Validity, Reliability.

GİRİŞ

Devletlerin politik istikrarı, yalnızca yönetsel yapıların sürekliliğini değil, aynı zamanda bireylerin yaşam güvenliğini, sosyal bütünlüğünü ve ekonomik refahını da doğrudan belirleyen temel bir faktördür. Bu bağlamda, 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da yeniden iktidara gelişi, yalnızca ülke içi dinamikleri değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel düzeydeki göç hareketlerini etkileyen bir kırılma noktası oluşturmuştur. ABD öncülüğündeki dış güçlerin ülkeden çekilmesiyle ortaya çıkan siyasal boşluk, özellikle kadınlar, gazeteciler, dini azınlıklar ve Batı ile ilişki kurmuş bireyler için güvenlik tehdidine dönüşmüştür; bu durum kitlesel zorunlu göçü tetiklemiştir (Ahmad Jalali ve Ahmad, 2025: 55).

Siyasal rejim değişikliğinin ardından kadınların eğitime erişiminin engellenmesi, ifade özgürlüğüne yönelik baskıların artması, etnik ve dini azınlıklara karşı sistematik ayrımcılık gibi uygulamalar; bireylerin temel haklarını tehdit etmiş, sosyal yapıların parçalanmasına ve yaşam alanlarının daralmasına neden olmuştur (Human Rights Watch, 2022: 1). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) 2023 yılı sonu verilerine göre, dünya genelindeki Afgan mülteci sayısı 6,4 milyona ulaşmış; Afganistan, Suriye ve Ukrayna'nın ardından en fazla mülteci veren üçüncü ülke konumuna gelmiştir (UNHCR, 2024: 1).

Ancak göç olgusunun yalnızca fiziksel hareketlilikle sınırlı olmadığı; bireylerin geldikleri ülkelerde karşılaştıkları sosyal, psikolojik ve ekonomik sorunların da göç deneyiminin ayrılmaz bir parçası olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, Afgan göçmenlerin yaşadıkları ev sahibi ülkelerde dil bariyerleri, sosyal dışlanma, ekonomik güvencesizlik ve ruh sağlığına yönelik riskler gibi çok boyutlu zorluklarla karşılaştıkları görülmektedir (Farhan, 2025: 4; Karakaya ve Karakaya, 2021: 5). Dil yeterliliği, göçmenlerin eğitimden istihdama, sosyal ilişkilerden kamu hizmetlerine erişimine kadar pek çok alanda belirleyici bir unsur olmakta; dil eksikliği ise entegrasyonu zorlaştırmaktadır (Sarsour, 2022: 95).

Afgan göçmenlerin ev sahibi toplumlarla ilişkilerinde öne çıkan bir diğer unsur ise kültürel yakınlık ya da farklılıklardır. Türkiye'deki çalışmalarda, Türkmen ve Özbek kökenli Afganların daha kolay uyum sağladığı; buna karşın Tacik, Peştun ve Hazara gruplarının daha fazla dışlanma ve ayrımcılıkla karşılaştığı bildirilmektedir (Akkaş ve Aksakal, 2021: 47). Almanya örneğinde ise, dil engelinin yanı sıra sosyal eşitsizliklerin ve dini ayrımcılığın Afgan göçmenlerin entegrasyon süreçlerini zorlaştırdığı belirlenmiştir (Safi vd., 2023: 137). Bu dışlanmalar, yalnızca sosyal ilişkileri zedelemekle kalmayıp, aynı zamanda bireylerin ruhsal sağlıklarını da olumsuz etkilemektedir. Alemi ve Stempel (2018), göçmenlerin yaşadığı sosyal dışlanma ve ayrımcılığın depresyon, kaygı ve travma sonrası stres gibi sorunları artırdığını vurgulamaktadır.

Ekonomik düzeyde ise Afgan göçmenlerin çoğunlukla kayıt dışı, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalıştıkları; bunun temelinde yasal çalışma iznine erişimde yaşanan gecikmeler, diplomaların tanınmaması ve mesleki yeterliliklerin göz ardı edilmesi gibi yapısal engellerin yer aldığı görülmektedir (Buz vd., 2020: 7; Mohamed, 2023: 5). Özellikle nitelikli bireylerin göçü (beyin göçü), hem Afganistan'da insan sermayesi kaybına neden olmakta hem de göçmenlerin mesleki doyumunu ve ekonomik bağımsızlıklarını sınırlandırmaktadır (Berger, 2022: 3; Naseri ve Venkataiah, 2024: 841).

Bu çalışmanın amacı, Taliban sonrası Afganistan'dan göç eden bireylerin sosyal uyum güçlük süreçleri, psikolojik etkilenme düzeyleri, ekonomik entegrasyon deneyimleri ve geri dönme niyetlerine

ilişkin algılarını çok boyutlu biçimde değerlendirmektir. Bu bağlamda çalışma, yalnızca göçmenlerin yaşadıkları sorunları belgelemekle kalmayıp, aynı zamanda zorunlu göçün bireysel ve toplumsal yansımalarını anlamaya yönelik kuramsal ve ampirik katkılar sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın önemi, yalnızca güncel ve kritik bir göç dalgasını incelemesi değil; aynı zamanda bu göçün arka planında yatan siyasal dinamikleri, sosyal kırılmaları ve bireylerin yaşam mücadelelerini anlamlandırma çabasında yatmaktadır. Bu bağlamda elde edilecek bulguların, hem Afganistan'ın sosyoekonomik geleceğine ilişkin değerlendirmelerde hem de ev sahibi ülkelerin göç politikalarının yeniden yapılandırılmasında önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir (Kapur, 2014: 117; Thaut, 2009: 195).

1. LİTERATÜR TARAMASI

Zorunlu göç, yalnızca mekânsal bir hareketlilik süreci değil; bireylerin sosyal ilişkilerinden psikolojik sağlığına, ekonomik güvencelerinden kültürel kimliklerine kadar pek çok yaşam alanını etkileyen çok boyutlu bir dönüşüm biçimidir. Özellikle siyasal istikrarsızlık ve çatışma ortamından kaynaklanan göç dalgaları, bireylerin yerinden edilme biçimini dramatik hale getirmekte, göç ettikleri ülkelerde karşılaştıkları entegrasyon süreçlerini ise karmaşıklaştırmaktadır (İçduygu, 2022: 118).

Göçmenlerin sosyal uyumu, ev sahibi toplumla kurdukları ilişkilerin niteliği, toplumun göçmenlere yönelik tutumu ve karşılıklı etkileşim düzeyiyle yakından ilişkilidir (Berry, 2001: 616). Afgan göçmenlerin sosyal uyum süreci ise, kültürel farklılıklar, dini kimlik, etnik aidiyet ve toplumsal önyargılar gibi etmenlerle şekillenmektedir. Türkiye'de yapılan bazı araştırmalar, Afgan göçmenlerin, özellikle kayıtsız statüde olanlarının sosyal hizmetlere ve eğitim, sağlık gibi temel haklara erişimde ciddi güçlükler yaşadığını ortaya koymuştur (Yılmaz ve Demir, 2021: 92). Bu durum, göçmenlerin aidiyet duygularını zedeleyerek, toplumsal dışlanma riskini artırmaktadır.

Sosyal dışlanma yalnızca bireyin sosyal ilişkilerinden izole edilmesine yol açmaz; aynı zamanda ruh sağlığı üzerinde de ciddi etkiler oluşturur. Buna paralel olarak, Kaya (2020) Afgan göçmenlerin mahalle ölçeğinde karşılaştıkları ayrımcılık ve mekânsal ayrışma biçimlerinin sosyal uyumu sekteye uğrattığını vurgulamaktadır. Toplumsal uyumun sağlanabilmesi için göçmenlere yönelik eğitim, sosyal etkinlik ve dil desteği gibi kapsayıcı uygulamaların artırılması önerilmektedir.

Zorunlu göç, bireylerin maruz kaldığı travmatik olaylar (şiddet, ölüm, baskı, sürgün) nedeniyle yoğun psikolojik stres faktörlerini beraberinde getirmektedir. Bu durum, göçmenlerde sıklıkla depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gibi klinik durumlara yol açabilmektedir (Porter ve Haslam, 2005: 610). Türkiye'de yürütülen niteliksel bir çalışmada, Afgan mültecilerin yaşadıkları ruhsal zorlukların çoğunlukla sosyal destek eksikliği ve sürekli statü belirsizliği ile ilişkili olduğu belirlenmiştir (Erdoğan ve Kafalı, 2022: 214). Benzer şekilde, Göregenli ve Aydın (2023) tarafından yapılan saha araştırmasında, Türkiye'de yaşayan Afgan gençlerin ruhsal iyi oluş düzeylerinin düşük olduğu, bunun ise eğitim olanaklarına erişim güçlüğü, dışlanma algısı ve istikrarsız barınma koşullarıyla bağlantılı olduğu saptanmıştır. Bu bulgular, göçmenlerin psikolojik dayanıklılıklarını artıracak sosyal destek mekanizmalarına olan ihtiyacı açıkça göstermektedir.

Ekonomik entegrasyon, göçmenlerin yeni toplumdaki üretkenliğini ve bağımsızlığını artırmada kritik rol oynar. Ancak Afgan göçmenler açısından bu süreç, çoğu zaman kayıt dışı ve güvencesiz işlerde çalışma ile sınırlı kalmaktadır. Türkiye'de yapılan ampirik çalışmalarda, Afganların düşük vasıflı sektörlerde istihdam edildiği, ücretlerde ayrımcılığa uğradığı ve sosyal güvenlikten mahrum bırakıldığı saptanmıştır (Tokuzlu, 2021: 66).

Uçar (2023), Afgan göçmenlerin enformel iş piyasasına mahkûm kalmasının, onların uzun vadeli ekonomik uyumlarını zayıflattığını belirtmektedir. Ayrıca mesleki yeterliliklerin tanınmaması,

diplomaların geçersiz sayılması ve yasal çalışma izinlerinin geciktirilmesi de bu süreci daha da karmaşık hale getirmektedir. Bu durum, göçmenlerin kendi yaşamlarını yeniden inşa etme kapasitelerini sınırlandırmakta, aynı zamanda ev sahibi toplumla ekonomik entegrasyonlarını geciktirmektedir.

Geri dönme niyeti, göçmenlerin geleceğe dair belirsizliklerini ve aidiyet duygularını yansıtan önemli bir göstergedir. Afgan göçmenler özelinde yapılan çalışmalarda, geri dönme niyetinin büyük ölçüde Afganistan'daki güvenlik durumuna, siyasal istikrara ve ekonomik koşullara bağlı olduğu vurgulanmaktadır (Schmeidl, 2002: 23). Türkiye'de yürütülen bir çalışmada, Afgan mültecilerin yalnızca küçük bir kısmının "koşullar iyileşirse dönmeyi düşünebileceği" saptanmış; büyük çoğunluk ise güvensizlik, belirsizlik ve yeniden yerleşim kaygıları nedeniyle geri dönme olasılıklarını düşük görmektedir (Öztürk, 2022: 89). Bu bulgu, zorunlu göçmenlerin yalnızca geçici değil, uzun vadeli sosyal politika çerçevelerine dâhil edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Uluslararası literatürde de benzer sonuçlara ulaşılmış; özellikle çatışma sonrası ülkelerde geri dönüşlerin genellikle düşük oranlarda gerçekleştiği, bunun yerine göçmenlerin ev sahibi toplumda kalıcı entegrasyonu tercih ettikleri belirtilmiştir (Black ve Koser, 1999: 16).

2. YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Bu araştırma, nicel araştırma yöntemine dayalı olarak yapılandırılmış ve açıklayıcı (betimleyici) tarama modeli esas alınarak tasarlanmıştır. Açıklayıcı tarama modeli, belirli bir evrende hâlihazırda var olan durumun, nesnel ölçütler doğrultusunda tanımlanmasını ve yorumlanmasını amaçlayan sistematik bir yaklaşımdır (Karasar, 2012: 77). Bu bağlamda, çalışmada Taliban rejimi sonrasında Afganistan'dan göç eden bireylerin, göç sürecine dair sosyal, psikolojik ve ekonomik algılarının belirlenmesine yönelik kapsamlı bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Araştırma deseni, göçmen bireylerin farklı yaşam alanlarında deneyimledikleri etkilere ilişkin algı düzeylerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesini mümkün kılmıştır. Çalışma, söz konusu bireylerin göç kararını etkileyen unsurlar, sosyal uyum güçlük düzeyleri, mesleki ve psikolojik etkilenimleri ile geleceğe yönelik değerlendirmelerini nesnel verilerle ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu yönüyle, araştırma; göçmenlerin yaşadıkları ülkelerdeki uyum süreçlerine, geri dönme eğilimlerine ve sosyo-ekonomik konumlanışlarına ilişkin anlamlı ipuçları sunarak hem akademik literatüre katkı sağlamakta hem de göç politikalarının geliştirilmesine yönelik uygulayıcılar için rehberlik etmektedir.

2.2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Afganistan'da 2021 yılında Taliban'ın yeniden iktidara gelmesi, ülkedeki sosyo-politik ve ekonomik istikrarsızlıkları derinleştirmiş; bu durum geniş çaplı göç hareketlerini beraberinde getirmiştir. Taliban yönetiminin bireylerin yaşam biçimlerine, sosyal aidiyetlerine, ekonomik koşullarına ve psikolojik bütünlüklerine etkisi, özellikle göç kararı almış bireyler üzerinde çok boyutlu sonuçlar doğurmuştur. Bu bağlamda, göçmen bireylerin yaşadıkları ülkelerdeki sosyal uyum güçlük düzeyleri, mesleki yeterlilik algıları, psikolojik etkilenimleri, geleceğe ilişkin bakış açıları ve geri dönme eğilimleri, göç sürecinin etkilerini anlamada kritik öneme sahiptir.

Araştırmada kullanılan ölçek aracılığıyla, katılımcıların sosyal uyum güçlükleri, psikolojik etki, mesleki etki, geleceğe yönelik algı, geri dönme niyeti ve göç kararındaki etki boyutlarına ilişkin değerlendirmeleri analiz edilmiştir. Ayrıca bu boyutların; cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve Afganistan'dan göç etme süresi gibi demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. Bu doğrultuda, çalışmada test edilmek üzere aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: Katılımcıların sosyal uyum güçlük düzeyleri cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve Afganistan'dan göç etme süresine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H2: Katılımcıların psikolojik etkilere yönelik algıları cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve göç süresine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H3: Katılımcıların mesleki etkilere yönelik değerlendirmeleri cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve göç süresine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H4: Katılımcıların geri dönme niyetleri cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve göç süresine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H5: Katılımcıların geleceğe yönelik algıları cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve göç süresine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H6: Katılımcıların göç kararındaki belirleyici etkenlere yönelik algıları cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve göç süresine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Bu hipotezler doğrultusunda gerçekleştirilen analizlerin, göçmen bireylerin çok boyutlu yaşam deneyimlerini daha derinlemesine anlamaya katkı sunması; göç ve entegrasyon politikalarının insan merkezli biçimde geliştirilmesine yön göstermesi beklenmektedir.

2.3. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu araştırmanın evrenini, Taliban yönetiminin 2021 sonrası yeniden kontrol sağlamasıyla birlikte Afganistan'dan farklı ülkelere zorunlu veya gönüllü göç eden yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Göçün düzensiz niteliği, kayıt dışı hareketliliğin yüksekliği ve farklı ülkelerde tutulan nüfus kayıt sistemlerinin bütüncül bir yapıya sahip olmaması nedeniyle, araştırma evreninin güncel ve kesin büyüklüğünü belirlemek mümkün değildir. Bu nedenle, evrenin bilinmediği durumlarda örnekleme için önerilen istatistiksel yaklaşım dikkate alınmış ve Cochran'ın (1977) formülü kullanılarak örneklem büyüklüğü hesaplanmıştır. %95 güven düzeyi ve %5 örnekleme hatası esas alındığında minimum gerekli örneklem sayısı 384 olarak belirlenmektedir.

Araştırmanın veri toplama süreci Mayıs–Temmuz 2025 tarihleri arasında yürütülmüştür. Anket formu, Afgan göçmen topluluklarının dil çeşitliliği göz önünde bulundurularak Dari, Peştuca, İngilizce ve Türkçe olmak üzere dört dilde hazırlanmıştır. Veri toplama aracı, çevrim içi form formatında katılımcılara ulaştırılmıştır. Katılımcılara erişim sağlamak amacıyla çeşitli kanallardan yararlanılmıştır: Afgan halkına yönelik uluslararası ve yerel göçmen dernekleri, sosyal medya platformları (Facebook grupları, Telegram toplulukları), WhatsApp ve e-posta dağıtım listeleri ile araştırma ekibinin temas hâlinde olduğu Afgan diaspora ağları.

Çalışmanın örneklemini, 18 yaş ve üzeri, Afganistan doğumlu, farklı ülkelerde ikamet eden ve anketi gönüllü olarak dolduran bireyler oluşturmuştur. Kolayda örnekleme yöntemi, çevrim içi erişimin sınırlı olduğu göçmen gruplarına ulaşmayı güçleştiren koşullar nedeniyle tercih edilmiştir. Toplam 417 yanıt toplanmış; eksik, tutarsız veya veri kalitesini düşüren yanıtlar elenerek 395 geçerli anket analizlere dâhil edilmiştir. Bu büyüklük, Cochran formülü ile önerilen minimum örneklem büyüklüğü olan 384 kişinin üzerindedir (Cochran, 1977: 75).

Katılımcıların ikamet ettikleri ülkelere ilişkin dağılım Tablo 3'te sunulmuş olsa da, bazı ülkelerdeki toplam Afgan nüfusu ile çalışmaya katılan kişi sayısı arasında orantısızlıklar bulunmaktadır. Özellikle Almanya ve Türkiye gibi Afgan nüfusunun yüksek olduğu ülkelere görece düşük katılım, örneklemin tam anlamıyla temsil gücünü sınırlamaktadır. Bu durum, çevrim içi erişim imkânlarının ülkeler arasında farklılık göstermesi ve diasporaların dağınık yapısından kaynaklanan doğal bir sınırlılık olup, araştırmanın genellenebilirliğini etkileyen bir unsur olarak dikkate alınmıştır.

2.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmanın veri toplama sürecinde anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, katılımcıların demografik bilgilerini belirlemeye yönelik kapalı uçlu sorular yer almakta olup, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, ikamet edilen ülke, Afganistan'dan göç etme nedeni ve Afganistan'dan göç edilen süre değişkenleri bu kapsamda ele alınmıştır. Anketin ikinci bölümünü, bu çalışmada özgün olarak geliştirilen “*Afgan Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik ve Ekonomik Algı Ölçeği*” (AG-SPEAÖ) oluşturmaktadır. Bu ölçek aracılığıyla katılımcıların; göç karar süreçleri, sosyal uyum güçlük düzeyleri, psikolojik etkilenimleri, mesleki adaptasyonları, geleceğe dair değerlendirmeleri ve geri dönme eğilimleri ölçülmüştür. Ölçek toplamda 28 maddeden ve altı boyuttan oluşmaktadır: sosyal uyum güçlükleri, psikolojik etki, mesleki etki, geri dönme niyeti, geleceğe yönelik algı ve göç kararındaki etki.

Ölçek maddeleri oluşturulurken, göç sosyolojisi, göç psikolojisi ve uluslararası göç çalışmaları literatüründen yararlanılmış; konuyla ilgili daha önceki ölçekler ve kavramsal yaklaşımlar incelenmiştir. Bu bağlamda: Berry'nin (1997) kültürel uyum modelleri, Portes ve Rumbaut'un (2001) göçmen kimlik ve entegrasyon çalışmaları, Castles, de Haas ve Miller'ın (2014) uluslararası göç dinamiklerine ilişkin analizleri, Bhugra (2004) ve Silove (1999) gibi isimlerin göç sonrası psikolojik etkilenime dair yaklaşımları, Zetter (1991) ve UNHCR (2022) gibi kurumların zorunlu göçün neden ve sonuçları üzerine değerlendirmeleri ölçek geliştirme sürecinde temel referans kaynaklar arasında yer almıştır. Ancak ölçek, bu kaynaklardan doğrudan alınmamış; bu çalışmalardan elde edilen teorik çerçeve ve tematik kavramlara dayalı olarak araştırmacılar tarafından özgün biçimde geliştirilmiştir. AG-SPEAÖ'nün tüm maddeleri, 5'li Likert tipi ölçek yapısında sunulmuştur: (1) kesinlikle katılmıyorum – (2) katılmıyorum – (3) ne katılıyorum ne katılmıyorum – (4) katılıyorum – (5) kesinlikle katılıyorum. Ölçek yapısı, Afganistan'dan göç eden bireylerin göç sonrası yaşam deneyimlerinin çok boyutlu olarak ölçülmesine olanak sağlamakta ve hem bireysel hem de yapısal etkilenimleri ortaya koymaya yönelik olarak yapılandırılmıştır.

2.5. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesi, IBM SPSS Statistics yazılımı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, öncelikle kodlama işlemlerinden geçirilmiş ve analiz öncesinde veri seti eksik gözlem, aykırı değer ve tutarlılık açısından kontrol edilmiştir. İstatistiksel analiz süreci, araştırma sorularına ve hipotezlerine uygun biçimde aşamalı olarak yapılandırılmıştır.

Veri analizinde, katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler (frekans ve yüzde dağılımları) sunulmuştur. Ölçek yapısının güvenilirliği ve geçerliliği iki aşamada incelenmiştir. İlk aşamada, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile faktör yapısı belirlenmiş; ikinci aşamada, Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile elde edilen yapı model uyumu açısından sınanmıştır. AFA sürecinde Varimax döndürme yöntemi uygulanmış, veri setinin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett's Test of Sphericity sonuçlarıyla doğrulanmıştır. Modelin uyum iyiliği, χ^2/df , GFI, AGFI, CFI, TLI, RMSEA gibi göstergelerle değerlendirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığı, her bir alt boyut ve ölçek geneli için hesaplanan Cronbach's Alpha (α) katsayıları ile test edilmiştir. Ayrıca, doğrulayıcı analizlerde yapı geçerliliği ölçütleri kapsamında Ortalama Varyans Açıklaması (AVE) ve Bileşik Güvenirlik (CR) değerleri hesaplanmıştır.

Veri setinin dağılım özelliklerini test etmek üzere, Kolmogorov-Smirnov normallik testi ve çarpıklık-basıklık değerleri incelenmiştir. Normallik varsayımının sağlanamaması nedeniyle, demografik değişkenlere göre grup karşılaştırmalarında Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H gibi non-parametrik test teknikleri kullanılmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. ARAŞTIRMA ÖLÇEĞİNİN YAPI GEÇERLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

3.1.1. Açıklayıcı Faktör Analizi

Bu araştırmada, Afganistan'dan Göç Eden Bireylerin Sosyal Sonuçlar Üzerindeki Algılarına Yönelik Anketi, kısa adıyla “Afgan Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik ve Ekonomik Algı Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır. AFA, ölçülmek istenen kavramsal yapıların altında yatan boyutları ortaya çıkarmaya yönelik bir teknik olup, çok sayıda gözlenen değişkenin daha az sayıda örtük faktör altında toplanmasına olanak tanır (Raykov ve Marcoulides, 2008: 241–242).

Faktör analizinin geçerli ve güvenilir sonuçlar verebilmesi, öncelikle veri setinin bu tür analizlere uygun yapısal özelliklere sahip olmasına bağlıdır. Bu nedenle analiz öncesinde örneklem yeterliliği ile değişkenler arası korelasyonların anlamlılığı değerlendirilmiştir. Bu amaçla, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği katsayısı ile Bartlett Küresellik Testi veri setinin faktör analizine elverişliliğini test etmek için uygulanmıştır.

Gerçekleştirilen Bartlett testi sonucunda ($\chi^2=8.470,768$; $sd=378$; $p=0,000<0,001$), değişkenler arasında anlamlı ilişkilere işaret eden sonuçlar elde edilmiştir. Bu durum, verilerin faktör analizine uygun çok değişkenli bir yapıda olduğunu göstermektedir. Ayrıca, örnekleme ilişkin KMO katsayısı 0,856 olarak hesaplanmıştır. Kaiser'in (1960) yaptığı sınıflamaya göre bu değer, örneklem büyüklüğünün faktör analizi için “çok iyi” düzeyde yeterli olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda, veri setinin faktör analizine uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu doğrultuda, ölçeğin boyutsal yapısını ortaya koymak amacıyla AFA uygulanmış ve faktörlerin açık biçimde yorumlanabilirliğini artırmak üzere Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) yöntemiyle birlikte Varimax döndürme tekniği tercih edilmiştir. Büyüköztürk'ün (2018) belirttiği üzere, birden fazla faktöre sahip yapılarda değişkenlerin net biçimde ayrıştırılabilmesi için Varimax rotasyonu yaygın olarak önerilmektedir. Bu bağlamda, 28 maddeden oluşan ölçeğin nihai faktör yapısı belirlenmiş olup, analiz sonuçları Tablo 1'de ayrıntılı biçimde sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Ölçeğinin AFA Sonuçları

Maddeler ve Faktörler	Faktör Yük Değeri	Özdeğer	Varyans	Kümülatif Varyans
Sosyal Uyum Güçlükleri Faktörü				
Afganistan'daki sosyal bağlarımdan kopmak zor oldu.	0,905			
Yeni yaşadığım ülkede dil engelleri günlük yaşamımı olumsuz etkiliyor.	0,861			
Yeni ülkemde kültürel adaptasyon sürecim olumlu ilerliyor.	0,856	7,606	27,166	27,166
Göç ettiğim ülkede sosyal yaşama uyum sağlamakta zorlanıyorum.	0,848			
Sosyal çevre oluşturmak göç sonrası benim için zor oldu.	0,767			
Göç ettiğim ülkede ayrımcılık ve dışlanma yaşıyorum.	0,707			
Geri Dönme Niyeti Faktörü				
Yeni ülkemde uzun vadeli bir gelecek planlıyorum.	0,902	4,578	16,351	43,517

Afganistan'daki mevcut koşullar düzelirse geri dönmeyi düşünürüm.	0,886			
Afganistan'a dönme isteğim şartlara bağlı olarak değişebilir.	0,884			
Göç süreci, kişisel hedeflerime ulaşmama katkı sağladı.	0,849			
Şu anda yaşadığım ülkede kalıcı olarak yaşamayı tercih ediyorum.	0,808			
Göç Kararındaki Etki Faktörü				
Taliban'ın iktidara gelmesi göç etme kararımı doğrudan etkiledi.	0,888			
Ekonomik nedenler, Afganistan'dan ayrılmamda önemli rol oynadı.	0,812			
Afganistan'daki siyasi baskılar göç kararımı hızlandırdı.	0,798	2,842	10,151	53,668
İnanç ve düşüncelerim göç kararı almamda belirleyici oldu.	0,743			
Afganistan'daki güvenlik sorunları göç etmemde başlıca etkendi.	0,709			
Geleceğe Yönelik Algı Faktörü				
Kadınların göçü, Afganistan'da kadın hakları konusunda olumsuz sonuçlar doğurabilir.	0,875			
Taliban yönetimi, eğitilmiş bireylerin ülkede kalmasını sağlayacak ortamı oluşturamamıştır.	0,817			
Afganistan'ın geleceği, eğitilmiş gençlerin ülkede kalmasına bağlıdır.	0,794	2,275	8,124	61,791
Nitelikli iş gücünün göçü, Afganistan'ın siyasi yapısını zayıflatacaktır.	0,752			
Eğitilmiş insanların göçü, Afganistan'ın ekonomik gelişimini olumsuz etkiler.	0,659			
Mesleki Etki Faktörü				
Eğitim durumum göç sürecinde avantaj sağladı.	0,897			
Göç ettiğim ülkede mesleki yeterliliklerim değer görüyor.	0,851			
Afganistan'da çalıştığım sektörde, yeni ülkede iş bulmak kolay oldu.	0,818	1,785	6,374	68,166
Afganistan'da eğitim aldığım alanda göç ettiğim ülkede iş bulabildim.	0,751			
Psikolojik Etki Faktörü				
Göç ettiğim ülkede psikolojik refahım arttı.	0,870			
Göç ettikten sonra psikolojik açıdan destek ihtiyacım arttı.	0,826			
Göç ettikten sonra kimlik ve aidiyet duygumda değişimler yaşadım.	0,817	1,738	6,208	74,374

Açıklayıcı faktör analizi sürecinde temel aşamalardan biri, ölçekte yer alan faktör sayısının belirlenmesidir. Faktör sayısına karar verme sürecinde başvurulan geleneksel yöntemlerden biri olan Kaiser kriteri, özdeğeri (eigenvalue) 1'in üzerinde olan faktörlerin dikkate alınmasını öngörmektedir (Kaiser, 1960: 143). Bu çalışmada kullanılan Afgan Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik ve Ekonomik Algı Ölçeği'ne uygulanan AFA sonucunda, özdeğeri 1'den büyük altı faktör ortaya konmuştur. Elde edilen bu faktörler, içerik benzerlikleri ve kavramsal örtüşme esas alınarak şu şekilde isimlendirilmiştir: (1) Sosyal Uyum Güçlükleri, (2) Geri Dönme Niyeti, (3) Göç Kararındaki Etki, (4) Geleceğe Yönelik Algı, (5) Mesleki Etki, (6) Psikolojik Etki.

Faktör yapısının değerlendirilmesinde, değişkenlerin ilgili faktörle ne derece ilişkili olduğunu belirleyen faktör yük değerleri önemli bir ölçüttür. Literatürde genellikle 0,45 ve üzerindeki yük değerleri, değişkenin faktörle anlamlı biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2018: 1099). Analiz sonuçlarına göre, her bir faktöre ait madde yüklemeleri incelendiğinde; sosyal uyum güçlükleri faktöründe 0,707 ile 0,905 arasında, geri dönme niyeti faktöründe 0,808 ile 0,902 arasında, göç kararındaki etki faktöründe 0,709 ile 0,888 arasında, geleceğe yönelik algı faktöründe 0,659 ile 0,875 arasında, mesleki etki faktöründe 0,751 ile 0,897 arasında ve psikolojik etki faktöründe 0,817 ile 0,870 arasında değişen değerler elde edilmiştir.

Faktör yüklerinin değerlendirilmesine ilişkin ölçütler açısından Hair vd. (2010) ile Field (2013), 0,5 ve üzerindeki değerleri güçlü, 0,4 civarındaki değerleri ise asgari kabul edilebilirlik düzeyi olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda, çalışmada yer alan tüm maddelerin yüksek düzeyde faktör yükü taşıdığı ve ait oldukları yapıyı yeterli derecede temsil ettiği görülmektedir. Elde edilen bu bulgular, ölçeğin kavramsal boyutlarının kuramsal çerçeveye uygun olarak geliştirildiğini ve yapı geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir.

Her bir faktörün açıklayıcılık düzeyine ilişkin bulgular incelendiğinde; “sosyal uyum güçlükleri” faktörü toplam varyansın %27,166’sını, “geri dönme niyeti” faktörü %16,351’ini, “göç kararındaki etki” faktörü %10,151’ini, “geleceğe yönelik algı” faktörü %8,124’ünü, “mesleki etki” faktörü %6,374’ünü ve “psikolojik etki” faktörü ise %6,208’ini açıklamaktadır. Böylelikle, altı faktör birlikte toplam varyansın %74,374’ünü açıklamaktadır. Sosyal bilimler alanındaki ölçme aracı geliştirme çalışmalarında, toplam varyansın %60 ve üzerini açıklaması, genel kabul gören bir yeterlilik ölçütü olarak değerlendirilmektedir (Büyüköztürk, 2018: 155). Bu bağlamda, söz konusu oran oldukça tatmin edici olup, ölçeğin psikometrik açıdan güçlü bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

3.1.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı Faktör Analizi, kuramsal olarak birbirleriyle ilişkili olduğu varsayılan örtük (gizil) değişkenlerin, gözlenen verilerle ne ölçüde örtüştüğünü test etmeye yönelik bir modelleme yaklaşımıdır (Büyüköztürk, 2022: 178). Bu analiz türü, açıklayıcı faktör analizinin sunduğu yapısal önerilerin kuramsal bir modelle sınanmasını mümkün kılar. Bu doğrultuda, açıklayıcı faktör analizi sonucunda altı boyut ve toplam 28 maddeden oluşacak şekilde yapılandırılan Afgan Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik ve Ekonomik Algı Ölçeği’nin kuramsal modeline ilişkin doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. DFA sonucunda elde edilen modelin veri ile ne ölçüde uyumlu olduğu, çok sayıda uyum iyiliği indeksi aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Gerçekleştirilen analiz neticesinde elde edilen uyum indeksleri şu şekildedir: AGFI=0,859, GFI=0,887, NFI=0,916, CFI=0,951, TLI=0,943, IFI=0,951, RMR=0,079, RMSEA=0,056 ve $\chi^2/df=2,247$. Bu bulgular, literatürde kabul gören eşik değerlerle karşılaştırıldığında; IFI ve χ^2/df değerlerinin iyi uyum düzeyinde olduğu, AGFI, GFI, CFI, NFI, TLI, RMR ve RMSEA değerlerinin ise kabul edilebilir düzeyde uyuma işaret ettiği görülmektedir (Kartal ve Bardakçı, 2018: 70). Dolayısıyla, modelin genel uyum düzeyinin yeterli ve tatmin edici olduğu ifade edilebilir.

Modelin yapı geçerliliği açısından incelenmesinde, her bir maddeye ait standartlaştırılmış faktör yüklerinin en az 0,4 düzeyinde olması önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir (Hair vd., 2005: 777). DFA sonuçlarına göre, modelde yer alan altı boyuta ilişkin standart faktör yüklerinin 0,506 ile 0,981 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Bu değerler, her bir maddenin ait olduğu gizil yapı ile anlamlı ve güçlü bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, ölçeğin kuramsal temellerine uygun olarak geliştirildiğini ve modelin yüksek düzeyde yapı geçerliliğine sahip olduğunu desteklemektedir. Bununla birlikte, doğrulayıcı faktör analizinde sadece faktör yüklerinin düzeyi değil, aynı zamanda gözlenen değişkenlerin ilgili gizil yapılar üzerindeki açıklayıcı etkilerini yansıtan regresyon katsayılarının istatistiksel anlamlılığı da dikkate alınmalıdır (Meydan ve Şeşen, 2015: 12). Bu doğrultuda yapılan analiz sonucunda, modeldeki tüm gözlenen değişkenlerin ilgili faktörler üzerindeki regresyon katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Elde edilen bu bulgular, açıklayıcı faktör analizi ile geliştirilen yapının doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarıyla da tutarlılık gösterdiğini ve modelin ampirik verilerle güçlü biçimde desteklendiğini ortaya koymaktadır.

3.1.3. Benzeşim Geçerliliği

Benzeşim geçerliliği, aynı boyutta bulunan maddelerin birbirleriyle ve oluşturmuş oldukları boyutla ilişki içerisinde olması anlamına gelir ve ölçüm aracının amacına uygun biçimde ilgili yapıyı doğru ölçmesidir (Sürücü ve Maslakçı, 2020). Benzeşim geçerliliği için çıkarılan ortalama varyans değerleri ve yapı güvenilirliği-kompozit güvenilirlik değerlerinin incelenmesi gerekir (Hair vd., 2005: 777; Malhotra, 2010: 734).

AVE değeri, bir faktör altında yer alan maddelerin gerçekten aynı yapıyı ölçüp ölçmediğini değerlendiren bir göstergedir. Fornell ve Larcker (1981)'e göre, AVE değerinin 0,5'in üzerinde olması, o boyutta yer alan maddelerin ortak varyansının hata varyansından daha yüksek olduğunu, dolayısıyla faktörün benzeşim geçerliliğini (convergent validity) sağladığını göstermektedir. CR katsayı değeri ise Cronbach Alpha katsayısı ile çok az farklılıklara sahip olup daha çok yapısal eşitlik modellemesi sonucu oluşan yapılarda yaygın olarak kullanılmakta ve faktörlere ilişkin yapı güvenilirliğini ifade etmektedir (Günel ve Bircan, 2022: 718). CR değerinin 0,7'nin üzerinde olması, ölçekte yer alan ifadelerin aynı yapıyı güvenilir biçimde yansıttığını göstermektedir (Kartal ve Bardakçı, 2018: 102). Çalışmada faktörlere ait AVE değerleri ve CR katsayılarının hesaplanması aşamasında Hair vd. tarafından önerilen formüllerden faydalanılmıştır (Günel ve Bircan, 2022: 716).

Yapılan analizler sonucunda her bir boyuta ilişkin AVE değerleri; “sosyal uyum güçlükleri” faktörü için 0,709, “psikolojik etki” faktörü için 0,633, “mesleki etki” faktörü için 0,658, “geri dönme niyeti” faktörü için 0,737, “geleceğe yönelik algı” faktörü için 0,526 ve “göç kararındaki etki” faktörü için 0,682 olarak hesaplanmıştır. Tüm faktörlerin AVE değerlerinin 0,5'in üzerinde olması, araştırmada yer alan altı boyutun her birinin yapı geçerliliğini sağladığını, dolayısıyla ölçeğin genel olarak iyi düzeyde uyum geçerliliğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Kartal ve Bardakçı, 2018: 101).

Faktörlere ilişkin CR değerleri; “sosyal uyum güçlükleri” faktörü için 0,924, “psikolojik etki” faktörü için 0,742, “mesleki etki” faktörü için 0,829, “geri dönme niyeti” faktörü için 0,911, “geleceğe yönelik algı” faktörü için 0,802 ve “göç kararındaki etki” faktörü için 0,904 olarak hesaplanmıştır. Tüm faktörlerin CR değerlerinin 0,7'nin oldukça üzerinde olması, ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlılık ve yapı güvenilirliği sağladığını göstermektedir. Bu sonuçlar, modelin ölçüm güvenilirliğinin güçlü olduğunu ve kullanılan maddelerin boyutları yeterli düzeyde temsil ettiğini ortaya koymaktadır.

3.1.4. Ayırma Geçerliliği

Ayırma geçerliliği, faktörlerin ölçüldüğü kavramların birbirinden bağımsız olduğunu gösteren önemli bir ölçüm geçerliliği göstergesidir. Birden fazla boyutu bulunan yapılarda faktörlerin birbirlerine göre farklı olup olmaması ayırma geçerliliği ile incelenir. Bu geçerlilik şartının sağlanabilmesi için tüm gözlenen değişkenlerin sadece bir tane örtük değişkende yüklenmesi yani yapının diğerlerinden farklılığının ortaya konması gerekir. Tüm faktörlerin AVE değerinin en az 0,5 olması ve bütün faktörlere ait AVE değerlerinin, bu faktörler arasındaki korelasyon katsayısının karesinden daha fazla olması durumunda ayırma geçerliliğinden söz edilebilmektedir (Fornell and Larcker, 1981: 47; Malhotra, 2010: 735). Faktörlere ilişkin AVE değerleri Bölüm 3.1.3'te sunulmuştur. Ayrıca kovaryans değerleri standartlaştırılarak boyutlar arası korelasyon değerleri elde edilmiş ve bunların kullanılmasıyla boyutlar arasındaki korelasyon katsayılarının kareleri hesaplanarak Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Korelasyon Değerlerinin Kareleri ve AVE Değerleri

Faktörler ve AVE Değerleri	Sosyal Uyum Güçlükleri (0,709)	Psikolojik Etki (0,633)	Mesleki Etki (0,658)	Geri Dönme Niyeti (0,737)	Geleceğe Yönelik Algı (0,526)	Göç Kararındaki Etki (0,682)

Sosyal Uyum Güçlükleri (0,709)	1					
Psikolojik Etki (0,633)	0,000049	1				
Mesleki Etki (0,658)	0,000625	0,075076	1			
Geri Dönme Niyeti (0,737)	0,114244	0,026569	0,003364	1		
Geleceğe Yönelik Algı (0,526)	0,003844	0,128881	0,100489	0,007569	1	
Göç Kararındaki Etki (0,682)	0,315844	0,000064	0,005184	0,114244	0,005041	1

Tablo 2 incelendiğinde, tüm faktörlerin AVE değerlerinin 0,5’in üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca, her bir faktörün AVE değerinin, ilgili faktörler arasındaki korelasyon katsayılarının karelerinden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, her bir faktörün açıklanan varyansının diğer faktörlerle paylaşılan varyanstan yüksek olduğunu ve böylece ölçeğin Fornell–Larcker kriterine göre ayırım geçerliliğini sağladığını göstermektedir.

3.2. ARAŞTIRMA ÖLÇEĞİNİN GÜVENİRLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bir ölçme aracının iç tutarlılığını ve genel güvenilirliğini değerlendirmede en yaygın olarak kullanılan istatistiksel yöntemlerden biri Cronbach Alfa (α) katsayısıdır. Bu katsayı, ilk kez Cronbach (1951) tarafından geliştirilmiş olup, ölçeği oluşturan maddelerin kendi aralarındaki tutarlılığı ve ölçeğin bir bütün olarak güvenilirliğini değerlendirmeye olanak sağlamaktadır. Bu çalışmada geliştirilen “*Afgan Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik ve Ekonomik Algı Ölçeği*”ne ilişkin yapılan güvenilirlik analizi sonucunda, ölçeğin tamamı için Cronbach Alfa katsayısı 0,843 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu değer, ölçeğin “yüksek düzeyde” kabul edilebilir bir iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir (Tavşancıl, 2010: 29). Alt boyutlar bazında yapılan değerlendirmede ise Cronbach Alfa değerleri şu şekildedir: “sosyal uyum güçlükleri” faktörü 0,924, “geri dönme niyeti” faktörü 0,933, “göç kararındaki etki” faktörü 0,906, “geleceğe yönelik algı” faktörü 0,854, “mesleki etki” faktörü 0,868 ve “psikolojik etki” faktörü 0,822’dir. Bu bulgular doğrultusunda, ölçeğin her bir alt boyutunun yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğu söylenebilir. Tavşancıl’a (2010) göre, Cronbach Alfa katsayısının 0,6’nın üzerinde olması, ölçeğin güvenilir kabul edilmesi için yeterlidir; 0,8 ve üzeri değerler ise güvenilirliğin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, hem genel ölçek hem de alt boyutlar düzeyinde elde edilen katsayılar, çalışmada kullanılan ölçme aracının istatistiksel açıdan güvenilir bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır.

3.3. DEMOGRAFİK BULGULAR

Araştırmaya katılan kişilerin demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özelliklerine ve Göç Etme Nedenlerine İlişkin Sonuçlar*

Değişkenler	N	Yüzde	Değişkenler	N	Yüzde		
Cinsiyet	Erkek	208	52,7	Göç Etme Nedeni	Güvenlik endişeleri	237	49,3
	Kadın	187	47,3		Ekonomik sebepler	44	9,1
	Toplam	395	100		Eğitim fırsatları	61	12,7
Yaş	18-29 arası	128	32,5	Yaşam olanakları	110	22,9	
	30-39 arası	166	42	Diğer	29	6,0	

	40-49 arası	74	18,7		Toplam	481	100
	50 veya üzeri	27	6,8		Almanya	98	24,9
	Toplam	395	100		Türkiye	91	23
Eğitim Durumu	Lise veya altı	180	45,6	İkamet Edilen Ülke	İran	77	19,5
	Önlisans	85	21,5		ABD	29	7,3
	Lisans	69	17,5		İngiltere	16	4,1
	Lisansüstü	61	15,4		Belçika	12	3
	Toplam	395	100		Kanada	25	6,3
Göç Edilen Süre	0-24 ay	65	16,5	Fransa	15	3,8	
	25-48 ay	60	15,2	Hollanda	12	3	
	49-72 ay	64	16,2	Pakistan	20	5,1	
	73 ay ve üzeri	206	52,1	Total	395	100	
	Toplam	395	100				

* Göç etme nedenlerindeki toplam frekans (N=481), birden fazla seçeneğin işaretlenmesinden kaynaklanmaktadır.

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %52,7'sini erkekler, %47,3'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır. Yaş dağılımına göre, katılımcıların en büyük kısmı %42 ile 30-39 yaş grubundadır. Bunu %32,5 ile 18-29 yaş grubu, %18,7 ile 40-49 yaş grubu ve %6,8 ile 50 yaş ve üzeri bireyler izlemektedir. Eğitim düzeyine ilişkin veriler incelendiğinde, katılımcıların %45,6'sının lise veya altı düzeyde eğitim aldığı, %21,5'inin önlisans, %17,5'inin lisans ve %15,4'ünün ise lisansüstü düzeyde eğitime sahip olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, göç eden bireylerin önemli bir bölümünün temel veya ortaöğretim düzeyinde eğitime sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Göç etme nedenlerine ilişkin soruda katılımcılar birden fazla seçeneği işaretleyebilmiştir. Bu nedenle bu maddede yer alan frekansların toplamı (N=481), toplam katılımcı sayısını aşmaktadır ve yüzde dağılımları toplam işaret sayısı üzerinden hesaplanmıştır. Göç etme nedenleri sorusu değerlendirildiğinde; %49,3'ünün güvenlik endişeleri nedeniyle, %22,9'unun yaşam olanaklarının yetersizliği nedeniyle, %12,7'sinin eğitim fırsatlarını değerlendirmek amacıyla ve %9,1'inin de ekonomik sebeplerle göç ettiği belirlenmiştir. "Diğer" kategorisinde yer alan %6'lık kesim ise göç kararını farklı gerekçelerle açıklamaktadır. Göç edilen süreye ilişkin veriler incelendiğinde, katılımcıların %52,1'i 73 ay ve üzeri süredir göç ettikleri ülkede yaşamaktadır. Geriye kalan katılımcıların %16,5'i 0-24 ay, %16,2'si 49-72 ay, %15,2'si ise 25-48 ay aralığında ülkede ikamet ettiklerini belirtmiştir. Katılımcıların ikamet ettikleri ülkelere bakıldığında, en fazla sayıda bireyin Almanya (%24,9) ve Türkiye'de (%23) yaşadığı görülmektedir. Bunu İran (%19,5), ABD (%7,3), Kanada (%6,3) ve Pakistan (%5,1) izlemektedir. İngiltere (%4,1), Fransa (%3,8), Belçika (%3) ve Hollanda (%3) gibi diğer ülkelere de azımsanmayacak düzeyde katılımcı bulunmaktadır. Bu dağılım, göçmenlerin farklı coğrafyalarda, hem gelişmiş Batı ülkelerinde hem de bölge ülkelerinde dağılımı olduğunu göstermektedir.

3.4. KATILIMCILARIN ÖLÇEKDEKİ İFADELERE VERDİKLERİ YANITLAR

Katılımcıların "Afgan Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik ve Ekonomik Algı Ölçeği"ndeki ifadelere verdikleri yanıtlara ilişkin istatistiksel sonuçlar Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Afgan Göçmenlerin Sosyo-Psikolojik ve Ekonomik Algısına Yönelik Düşüncelere İlişkin Sonuçlar

İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Ne Katılıyorum Nede Katılmıyorum (%)	Katılıyorum (%)	Kesinlikle Katılıyorum (%)	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Göç Kararındaki Etki Boyutu							
Taliban'ın iktidara gelmesi göç etme kararımı doğrudan etkiledi.	5,1	1,5	17,7	33,7	42	4,06	1,06
İnanç ve düşüncelerim göç kararı almamda belirleyici oldu.	5,6	1,8	16,2	38	38,4	4,02	1,06
Afganistan'daki güvenlik sorunları göç etmemde başlıca etkendi.	3,3	1,3	21,8	25,8	47,8	4,14	1,01
Ekonomik nedenler, Afganistan'dan ayrılmamda önemli rol oynadı.	5,8	2,5	19	31,1	41,6	4,00	1,11
Afganistan'daki siyasi baskılar göç kararımı hızlandırdı.	5,1	1	15,4	37,2	41,3	4,09	1,03
Geri Dönme Niyeti Boyutu							
Afganistan'a dönme isteğim şartlara bağlı olarak değişebilir.	6,1	12,2	18,2	39,2	24,3	3,64	1,15
Afganistan'daki mevcut koşullar düzelirse geri dönmeyi düşünürüm.	5,3	13,9	21,3	34,9	24,6	3,59	1,15
Şu anda yaşadığım ülkede kalıcı olarak yaşamayı tercih ediyorum.	7,6	13,2	21,3	35,1	22,8	3,52	1,19
Göç süreci, kişisel hedeflerime ulaşmama katkı sağladı.	5,8	12,9	17,5	39	24,8	3,64	1,16
Yeni ülkemde uzun vadeli bir gelecek planlıyorum.	5,3	13,7	18,5	37,7	24,8	3,63	1,15
Sosyal Uyum Güçlükleri Boyutu							
Göç ettiğim ülkede sosyal yaşama uyum sağlamakta zorlanıyorum.	2,5	1,8	13,2	32,4	50,1	4,26	0,93
Yeni ülkemde kültürel adaptasyon sürecim olumlu ilerliyor.	3,5	3,8	11,6	35,9	45,2	4,15	1,01
Göç ettiğim ülkede ayrımcılık ve dışlanma yaşıyorum.	6,1	17	22,8	18,7	35,4	3,61	1,29
Sosyal çevre oluşturmak göç sonrası benim için zor oldu.	2,3	1,5	11,6	30,9	53,7	4,32	0,90
Yeni yaşadığım ülkede dil engelleri günlük yaşamımı olumsuz etkiliyor.	2,3	4,6	17	30,6	45,5	4,13	1,00
Afganistan'daki sosyal bağlarımdan kopmak zor oldu.	3	1,5	18,7	28,6	48,2	4,17	0,99
Geleceğe Yönelik Algı Boyutu							
Eğitilmiş insanların göçü, Afganistan'ın ekonomik gelişimini olumsuz etkiler.	5,6	12,2	18,2	41,2	22,8	3,64	1,13
Nitelikli iş gücünün göçü, Afganistan'ın siyasi yapısını zayıflatacaktır.	8,9	10,4	25,8	37,2	17,7	3,45	1,16

Kadınların göçü, Afganistan'da kadın hakları konusunda olumsuz sonuçlar doğurabilir.	6,3	11,6	18,5	42,1	21,5	3,61	1,13
Taliban yönetimi, eğitilmiş bireylerin ülkede kalmasını sağlayacak ortamı oluşturamamıştır.	9,9	13,7	20,5	35,1	20,8	3,43	1,24
Afganistan'ın geleceği, eğitilmiş gençlerin ülkede kalmasına bağlıdır.	8,1	10,4	19	41	21,5	3,57	1,17
Mesleki Etki Boyutu							
Afganistan'da eğitim aldığım alanda göç ettiğim ülkede iş bulabildim.	20,3	28,6	25,8	13,9	11,4	2,68	1,26
Eğitim durumum göç sürecinde avantaj sağladı.	19,7	24,1	25,5	17,5	13,2	2,80	1,30
Afganistan'da çalıştığım sektörde, yeni ülkede iş bulmak kolay oldu.	20	31,7	23,3	17,2	7,8	2,61	1,21
Göç ettiğim ülkede mesleki yeterliliklerim değer görüyor.	20,5	23,8	26	16,5	13,2	2,78	1,31
Psikolojik Etki Boyutu							
Göç ettikten sonra psikolojik açıdan destek ihtiyacım arttı.	15,9	15,9	27,6	28,4	12,2	3,05	1,25
Göç ettiğim ülkede psikolojik refahım arttı.	15,9	15,2	24,1	30,6	14,2	3,12	1,29
Göç ettikten sonra kimlik ve aidiyet duygumda değişimler yaşadım.	25,8	15,9	22,3	22,8	13,2	2,82	1,38

Göç Kararındaki Etki Boyutu: Bu boyutta yer alan ifadelerin ortalama değerleri 4,00 ile 4,14 arasında değişmekte olup, genel olarak katılımcıların göç kararlarını Taliban rejiminin etkileri, güvenlik sorunları, siyasi baskılar ve ekonomik nedenler çerçevesinde şekillendirdiği görülmektedir. Özellikle “Afganistan'daki güvenlik sorunları göç etmemde başlıca etkendi” ifadesi en yüksek ortalamaya ($X=4,14$) sahipken, “Ekonomik nedenler, Afganistan'dan ayrılmamda önemli rol oynadı” ($X=4$) ifadesi görece daha düşük ortalamayla dikkat çekmiştir. Bu durum, katılımcıların göç kararlarında ekonomik gerekçelerden çok güvenlik ve siyasi baskıların daha etkili olduğu yönünde bir algıya sahip olduklarını göstermektedir.

Geri Dönme Niyeti Boyutu: Bu boyuttaki ortalamalar 3,52 ile 3,64 arasında değişmekte olup, katılımcıların Afganistan'a geri dönme niyetlerinin belirli koşullara bağlı olduğu anlaşılmaktadır. En yüksek ortalama, “Göç süreci, kişisel hedeflerime ulaşmama katkı sağladı” ($X=3,64$) ifadesine aittir. Buna karşın, “Şu anda yaşadığım ülkede kalıcı olarak yaşamayı tercih ediyorum” ($X=3,52$) gibi ifadeler verilen görece daha düşük yanıtlar, göçmenlerin önemli bir bölümünün geri dönüş kararını kesin olarak vermediğini ve süreci dinamik bir şekilde değerlendirdiğini göstermektedir.

Sosyal Uyum Güçlükleri Boyutu: Katılımcıların göç sonrası sosyal yaşama ilişkin deneyimlerine dair görüşlerini içeren bu boyutta, ortalamalar oldukça yüksektir ($X=4,13-4,32$). “Sosyal çevre oluşturmak göç sonrası benim için zor oldu” ($X=4,32$) ve “Göç ettiğim ülkede sosyal yaşama uyum sağlamakta zorlanıyorum” ($X=4,26$) ifadeleri, katılımcıların sosyal entegrasyonda önemli zorluklar yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, “Afganistan'daki sosyal bağlarımdan kopmak zor oldu” ($X=4,17$) ve “Dil engelleri günlük yaşamımı olumsuz etkiliyor” ($X=4,13$) gibi ifadeler de sosyal uyum sürecinde önemli engeller bulunduğu işaret etmektedir.

Geleceğe Yönelik Algı Boyutu: Bu boyutta ortalamalar 3,43 ile 3,64 arasında değişmekte olup, göçmenlerin Afganistan'ın geleceğine ilişkin düşüncelerinde kaygılı ancak temkinli bir iyimserlik gözlemlenmektedir. “Eğitilmiş insanların göçü, Afganistan'ın ekonomik gelişimini olumsuz etkiler” ($X=3,64$) ve “Kadınların göçü, Afganistan'da kadın hakları konusunda olumsuz sonuçlar doğurabilir” ($X=3,61$) ifadeleri yüksek katılım görmüştür. Buna karşın, “Taliban yönetimi, eğitilmiş bireylerin ülkede kalmasını sağlayacak ortamı oluşturamamıştır” ($X=3,43$) gibi ifadeler görece daha düşük ortalamaya

sahiptir. Bu durum, göçmenlerin Afganistan'daki yapısal sorunların çözümüne dair inançlarının sınırlı olduğunu göstermektedir.

Mesleki Etki Boyutu: Katılımcıların mesleki deneyimlerine ilişkin değerlendirmelerinin ortalamaları bu boyutta 2,61 ile 2,80 arasında değişmektedir. En düşük ortalama “Afganistan’da çalıştığım sektörde, yeni ülkede iş bulmak kolay oldu” ($X=2,61$) ifadesine aittir. Diğer tüm maddelerde de ortalama 3’ün altında kalmış ve genel olarak düşük düzeyde katılım görülmüştür. Bu bulgular, göçmenlerin yeni ülkelerde mesleki yeterliliklerinin yeterince tanınmadığını ve istihdam sürecinde dezavantajlı konumda olduklarını göstermektedir.

Psikolojik Etki Boyutu: Bu boyutta yer alan ortalamalar 2,82 ile 3,12 arasında değişmektedir. “Göç ettiğim ülkede psikolojik refahım arttı” ($X=3,12$) ve “Psikolojik açıdan destek ihtiyacım arttı” ($X=3,05$) ifadeleri görece daha yüksek ortalamaya sahiptir. Buna karşılık, “Kimlik ve aidiyet duygumda değişimler yaşadım” ($X=2,82$) ifadesine verilen düşük düzeyde katılım, göçmenlerin yaşadıkları psikolojik süreçlerin kişisel farklılıklar barındırdığını ve bu sürecin herkes için benzer biçimde işlemediğini göstermektedir.

3.5. ANLAMLILIK ANALİZLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırma kapsamında elde edilen veri setinin çok değişkenli analizlere uygunluğunu değerlendirmek amacıyla, her bir ölçek boyutunun dağılım özellikleri Kolmogorov-Smirnov (K-S) normallik testi ile incelenmiştir. Söz konusu test, değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediğini istatistiksel olarak ortaya koyarak, izlenecek analiz yöntemlerinin (parametrik ya da parametrik olmayan) belirlenmesine yönelik önemli bir temel sağlamaktadır. Bu bağlamda, normallik testi sonuçları, veri analiz sürecinde kullanılacak istatistiksel tekniklerin seçimi açısından belirleyici bir aşama niteliği taşımaktadır.

Araştırmada kullanılan Likert tipi ölçeğe ait toplam faktör puanlarının dağılım özellikleri, istatistiksel analizlerde kullanılacak yöntemlerin seçimi açısından titizlikle incelenmiştir. Bu amaçla, her bir faktör grubuna ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma, varyasyon katsayısı, çarpıklık (skewness), basıklık (kurtosis) ve Kolmogorov-Smirnov (K-S) normallik testi değerleri Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Kolmogorov-Smirnov Normallik Testi Sonuçları

Faktör Grupları	N	Ort.	ss.	Varyasyon Katsayısı	Çarpıklık	Basıklık	Kolmogorov Smirnov Normallik Testi	
							Test İstatistiği	P
Sosyal Uyum Güçlükleri	395	4,11	0,87	%21	-1,182	1,697	0,157	0,000
Geri Dönme Niyeti	395	3,61	1,03	%29	-0,585	-0,235	0,171	0,000
Göç Kararındaki Etki	395	4,06	0,90	%22	-1,215	1,831	0,148	0,000
Geleceğe Yönelik Algı	395	3,54	0,93	%26	-0,533	-0,323	0,127	0,000
Mesleki Etki	395	2,72	1,07	%39	0,261	-0,751	0,111	0,000
Psikolojik Etki	395	2,99	1,12	%37	-0,075	-0,726	0,110	0,000

Tabachnick ve Fidell’in (2007) önerdiği ölçütlere göre, bir ölçeğin normallik varsayımını karşılayabilmesi için çarpıklık değerlerinin ± 1 , basıklık değerlerinin ise ± 2 aralığında bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde; “sosyal uyum güçlükleri” ve “göç kararındaki etki” faktörlerinin çarpıklık (-1,182 ve -1,215) değerlerinin sınır değerlerin üzerinde olduğu; diğer faktörlerin

ise belirtilen aralıklar içerisinde kaldığı gözlemlenmiştir. Tüm faktörlerin basıklık değerleri sınır değerler içerisinde yer almıştır. Buna ek olarak, normallik varsayımını destekleyen ek bir ölçüt olan varyasyon katsayısının da tüm boyutlar için %30'un altında olması gerekir. Ancak “mesleki etki” ve “psikolojik etki” faktörlerinde varyasyon katsayı değerlerinin %30'un üzerinde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Kolmogorov-Smirnov normallik testi bulguları, her bir faktör grubuna ilişkin test istatistiklerinin istatistiksel olarak anlamlı çıktığını göstermektedir ($p < 0,001$). Bu sonuçlar, normallik varsayımının istatistiksel anlamda sağlanmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, ilgili verilerin normal dağılım varsayımını karşılamadığı dikkate alınarak, parametrik analiz tekniklerinin yerine non-parametrik yöntemlerin tercih edilmesi uygun görülmüştür. Bu kapsamda; ikili grup karşılaştırmaları için Mann-Whitney U testi, üç ve daha fazla grubu içeren karşılaştırmalar için ise Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır.

Tablo 6. Cinsiyet Değişkeni Açısından Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U Değeri	p	Z	r																																																												
Sosyal Uyum Güçlükleri	Erkek	208	196,66	40905,5	19169,5	0,804	-0,248	0,012																																																												
	Kadın	187	199,49	37304,5					Psikolojik Etki	Erkek	208	208,97	43466,5	17165,5	0,043	-2,026	0,102	Kadın	187	185,79	34743,5	Mesleki Etki	Erkek	208	197,97	41177	19441	0,995	-0,006	0,000	Kadın	187	198,04	37033	Geri Dönme Niyeti	Erkek	208	202,22	42062	18570	0,433	-0,784	0,039	Kadın	187	193,3	36148	Geleceğe Yönelik Algı	Erkek	208	176,36	36682	14946	0,000	-3,986	0,201	Kadın	187	222,07	41528	Göç Kararındaki Etki	Erkek	208	199,3	41454,5	19177,5	0,809	-0,242
Psikolojik Etki	Erkek	208	208,97	43466,5	17165,5	0,043	-2,026	0,102																																																												
	Kadın	187	185,79	34743,5					Mesleki Etki	Erkek	208	197,97	41177	19441	0,995	-0,006	0,000	Kadın	187	198,04	37033	Geri Dönme Niyeti	Erkek	208	202,22	42062	18570	0,433	-0,784	0,039	Kadın	187	193,3	36148	Geleceğe Yönelik Algı	Erkek	208	176,36	36682	14946	0,000	-3,986	0,201	Kadın	187	222,07	41528	Göç Kararındaki Etki	Erkek	208	199,3	41454,5	19177,5	0,809	-0,242	0,012	Kadın	187	196,55	36755,5								
Mesleki Etki	Erkek	208	197,97	41177	19441	0,995	-0,006	0,000																																																												
	Kadın	187	198,04	37033					Geri Dönme Niyeti	Erkek	208	202,22	42062	18570	0,433	-0,784	0,039	Kadın	187	193,3	36148	Geleceğe Yönelik Algı	Erkek	208	176,36	36682	14946	0,000	-3,986	0,201	Kadın	187	222,07	41528	Göç Kararındaki Etki	Erkek	208	199,3	41454,5	19177,5	0,809	-0,242	0,012	Kadın	187	196,55	36755,5																					
Geri Dönme Niyeti	Erkek	208	202,22	42062	18570	0,433	-0,784	0,039																																																												
	Kadın	187	193,3	36148					Geleceğe Yönelik Algı	Erkek	208	176,36	36682	14946	0,000	-3,986	0,201	Kadın	187	222,07	41528	Göç Kararındaki Etki	Erkek	208	199,3	41454,5	19177,5	0,809	-0,242	0,012	Kadın	187	196,55	36755,5																																		
Geleceğe Yönelik Algı	Erkek	208	176,36	36682	14946	0,000	-3,986	0,201																																																												
	Kadın	187	222,07	41528					Göç Kararındaki Etki	Erkek	208	199,3	41454,5	19177,5	0,809	-0,242	0,012	Kadın	187	196,55	36755,5																																															
Göç Kararındaki Etki	Erkek	208	199,3	41454,5	19177,5	0,809	-0,242	0,012																																																												
	Kadın	187	196,55	36755,5																																																																

Tablo 6’da sunulan Mann-Whitney U testi sonuçları, cinsiyete göre yalnızca “psikolojik etki” ($p=0,043$) ve “geleceğe yönelik algı” ($p=0,000$) boyutlarında anlamlı farklılıklar bulunduğunu göstermektedir ($p < 0,05$). “Psikolojik etki” boyutunda erkeklerin sıra ortalaması (208,97) kadınlardan (185,79) daha yüksek iken; “geleceğe yönelik algı” boyutunda kadınların sıra ortalaması (222,07) erkeklere (176,36) kıyasla daha yüksektir. Bu iki boyut için hesaplanan etki büyüklüğü değerleri psikolojik etki için $r=0,102$ ve geleceğe yönelik algı için $r=0,201$ olup, Cohen (1988) sınıflandırmasına göre küçük düzeyde etkiye karşılık gelmektedir. Her iki boyut için hesaplanan etki büyüklüklerinin küçük düzeyde olması, bu farklılıkların pratik etkisinin sınırlı olduğunu ve kadın ile erkek göçmenlerin genel psikososyal deneyimlerinin büyük ölçüde benzer olduğunu göstermektedir. Diğer alt boyutlarda (sosyal uyum güçlükleri, mesleki etki, geri dönme niyeti ve göç kararındaki etki) cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p > 0,05$).

Tablo 7. Yaş Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	n	Sıra Ortalaması	Serbestlik Derecesi	χ^2	p	η^2
Sosyal Uyum Güçlükleri	18-29 arası	128	195,33	2,746	3	0,432	0
	30-39 arası	166	190,80				
	40-49 arası	74	216,08				
	50 veya üzeri	27	205,39				
Psikolojik Etki	18-29 arası	128	196,34	14,696	3	0,002	0,030

	30-39 arası	166	194,97				
	40-49 arası	74	230,76				
	50 veya üzeri	27	134,72				
Mesleki Etki	18-29 arası	128	199,50	0,278	3	0,964	0
	30-39 arası	166	199,97				
	40-49 arası	74	192,89				
	50 veya üzeri	27	192,80				
Geri Dönme Niyeti	18-29 arası	128	201,30	4,159	3	0,245	0,003
	30-39 arası	166	185,99				
	40-49 arası	74	210,14				
	50 veya üzeri	27	222,91				
Geleceğe Yönelik Algi	18-29 arası	128	193,11	1,198	3	0,754	0
	30-39 arası	166	200,91				
	40-49 arası	74	193,15				
	50 veya üzeri	27	216,57				
Göç Kararındaki Etki	18-29 arası	128	193,89	2,880	3	0,411	0
	30-39 arası	166	191,28				
	40-49 arası	74	215,27				
	50 veya üzeri	27	211,46				

Tablo 7’de sunulan bulgular, yaş grupları arasında yalnızca “psikolojik etki” boyutunda anlamlı bir farklılık bulunduğunu göstermektedir ($p=0,002<0,05$). Diğer tüm alt boyutlarda yaşa bağlı anlamlı bir farklılaşma saptanmamıştır ($p>0,05$). Psikolojik etki boyutu için hesaplanan etki büyüklüğü ($\eta^2=0,030$) küçük düzeyde olup, farkların pratik etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Dunn-Bonferroni post-hoc testi, anlamlı farkın özellikle 40–49 yaş grubu ile 50 yaş ve üzeri grup arasında ortaya çıktığını göstermiştir (Adj. $p=0,001$). Sıra ortalamaları incelendiğinde en yüksek ortalamanın 40–49 yaş grubunda (230,76), en düşük ortalamanın ise 50 yaş ve üzeri katılımcılarda (134,72) olduğu görülmektedir. Bu sonuç, orta yaş grubunun göç sürecinin psikolojik etkilerine karşı daha duyarlı olabileceğini düşündürmektedir. Diğer alt boyutlarda herhangi bir anlamlı farklılık gözlenmemesi, yaş değişkeninin sosyal uyum, mesleki etki, geri dönme niyeti, geleceğe yönelik algı ve göç kararındaki etki boyutları üzerinde belirgin bir rol oynamadığını göstermektedir.

Tablo 8. Eğitim Durumu Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişkenler	Eğitim Durumu	n	Sıra Ortalaması	Serbestlik Derecesi	χ^2	p	η^2
Sosyal Uyum Güçlükleri	Lise veya altı	180	189,41	3,083	3	0,379	0,000
	Önlisans	85	210,48				
	Lisans	69	193,03				
	Lisansüstü	61	211,6				
Psikolojik Etki	Lise veya altı	180	176,76	12,474	3	0,006	0,024
	Önlisans	85	209,85				
	Lisans	69	212,93				
	Lisansüstü	61	227,28				
Mesleki Etki	Lise veya altı	180	194,13	0,579	3	0,901	0
	Önlisans	85	204,56				
	Lisans	69	201,69				
	Lisansüstü	61	196,11				

Geri Dönme Niyeti	Lise veya altı	180	192,22	3,683	3	0,298	0,001
	Önlisans	85	196,77				
	Lisans	69	192,36				
	Lisansüstü	61	223,16				
Geleceğe Yönelik Algı	Lise veya altı	180	202,2	1,238	3	0,744	0
	Önlisans	85	202,63				
	Lisans	69	191,63				
	Lisansüstü	61	186,37				
Göç Kararındaki Etki	Lise veya altı	180	203,87	1,519	3	0,678	0
	Önlisans	85	188,66				
	Lisans	69	190,05				
	Lisansüstü	61	202,68				

Tablo 8’de sunulan Kruskal-Wallis H testi sonuçları, eğitim düzeylerine göre yalnızca “psikolojik etki” boyutunda anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir ($p=0,006<0,05$). Bu boyut için hesaplanan etki büyüklüğü ($\eta^2=0,024$) küçük düzeydedir. Sıra ortalamaları incelendiğinde en yüksek değer lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcılarda (227,28), en düşük değer ise lise veya altı eğitim grubunda (176,76) olduğu görülmektedir. Anlamlı farkın hangi gruplar arasında ortaya çıktığını belirlemek amacıyla yapılan Dunn-Bonferroni post-hoc testi, farklılığın yalnızca “lise veya altı” ile “lisansüstü” eğitim düzeyleri arasında anlamlı olduğunu göstermektedir (Adj. $p=0,016<0,05$). Bu durum, eğitim düzeyi yükseldikçe göç sürecinin psikolojik etkilerinin daha belirgin algılandığına işaret etmektedir. Diğer alt boyutlar olan sosyal uyum güçlükleri, mesleki etki, geri dönme niyeti, geleceğe yönelik algı ve göç kararındaki etki açısından eğitim düzeyine bağlı anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Bu sonuç, söz konusu boyutlara ilişkin algıların eğitim durumu değişkeninden büyük ölçüde bağımsız olduğunu göstermektedir.

Tablo 9. Göç Edilen Süre Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişkenler	Göç Edilen Süre	n	Sıra Ortalaması	Serbestlik Derecesi	χ^2	p	η^2
Sosyal Uyum Güçlükleri	0-24 ay	65	165,36	8,870	3	0,031	0,015
	25-48 ay	60	185,22				
	49-72 ay	64	202,04				
	73 ay ve üzeri	206	210,77				
Psikolojik Etki	0-24 ay	65	170,05	9,014	3	0,029	0,015
	25-48 ay	60	177,98				
	49-72 ay	64	218,71				
	73 ay ve üzeri	206	206,22				
Mesleki Etki	0-24 ay	65	228,68	6,837	3	0,077	0,010
	25-48 ay	60	202,66				
	49-72 ay	64	180,45				
	73 ay ve üzeri	206	192,42				
Geri Dönme Niyeti	0-24 ay	65	131,38	30,134	3	0,000	0,069
	25-48 ay	60	192,81				
	49-72 ay	64	202,16				
	73 ay ve üzeri	206	219,24				
Geleceğe Yönelik Algı	0-24 ay	65	193,97	1,711	3	0,635	0
	25-48 ay	60	206,74				

	49–72 ay	64	183,10				
	73 ay ve üzeri	206	201,35				
Göç Kararındaki Etki	0–24 ay	65	184,48				
	25–48 ay	60	195,91	1,27	3	0,736	0
	49–72 ay	64	203,57				
	73 ay ve üzeri	206	201,14				

Tablo 9’da sunulan Kruskal-Wallis H testi sonuçları, göç edilen süreye göre yalnızca “sosyal uyum güçlükleri”, “psikolojik etki” ve “geri dönme niyeti” boyutlarında anlamlı farklılıklar bulunduğunu göstermektedir ($p<0,05$). Sosyal uyum güçlükleri ve psikolojik etki boyutlarında hesaplanan etki büyüklükleri küçük düzeyde ($\eta^2=0,015$), geri dönme niyeti boyutundaki etki büyüklüğü ise küçük ile orta arasında bir etkiye işaret etmektedir ($\eta^2=0,069$).

Sıra ortalamaları incelendiğinde, 0–24 ay süredir göç eden bireylerin hem sosyal uyum güçlükleri hem de psikolojik etki boyutlarında en düşük değerlere sahip olduğu; göç süresi arttıkça bu iki boyuta ilişkin algıların yükseldiği görülmektedir. “Geri dönme niyeti” boyutunda ise 73 ay ve üzeri süredir göç eden grubun sıra ortalaması (219,24) en yüksek, 0–24 ay grubunun (131,38) ise belirgin biçimde en düşük olması dikkat çekmektedir. Bu bulgular, göç süresi uzadıkça bireylerin geri dönme niyetlerinin azaldığını, sosyal uyum ve psikolojik etki düzeylerinin ise arttığına işaret etmektedir.

Anlamlı farkların hangi gruplar arasında ortaya çıktığını test eden Dunn-Bonferroni post-hoc analizi, özellikle 0–24 ay grubunun daha uzun süre göç eden gruplarla sıra ortalamaları bakımından belirgin farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Ancak Bonferroni düzeltilmesi sonrasında hiçbir karşılaştırma istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmemiştir (Adj. $p>0,05$). Bu durum, farkların istatistiksel açıdan sınırlı olmakla birlikte, ilk dönem göçmenleri ile uzun süre göç eden gruplar arasında pratik açıdan dikkate değer bir ayrışmaya işaret etmektedir. Mesleki etki, geleceğe yönelik algı ve göç kararındaki etki boyutlarında ise göç süresine bağlı anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$). Bu sonuç, söz konusu boyutlara ilişkin algıların göç süresinden bağımsız olarak daha stabil bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Zorunlu göç, bireylerin yaşamlarının tüm alanlarını etkileyen çok boyutlu bir süreçtir. Özellikle Taliban’ın 2021 yılında Afganistan’da yeniden iktidarı ele geçirmesi, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde ciddi sosyo-politik ve ekonomik etkiler oluşturmuştur. Bu bağlamda, söz konusu çalışmada, Taliban rejimi sonrası Afganistan’dan göç eden bireylerin sosyal uyum güçlüğü, psikolojik etki, mesleki entegrasyon, geri dönme niyeti, geleceğe yönelik algı ve göç kararını etkileyen faktörlere ilişkin algıları bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Araştırma bulguları, katılımcıların göç kararlarını büyük oranda güvenlik sorunları, siyasal baskılar ve Taliban yönetiminin oluşturduğu yaşam tehditleri çerçevesinde şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, literatürde zorunlu göçün temel nedenlerinden biri olarak gösterilen güvenlik endişeleriyle tutarlıdır (UNHCR, 2022; Zetter, 1991).

Göçmenlerin Afganistan’a geri dönme niyetlerine ilişkin bulgular, dönüş kararının henüz kesinleşmediğine ve bu eğilimin büyük ölçüde şartlara bağlı olarak değişkenlik gösterdiğine işaret etmektedir. Bu sonuç, Thaut’un (2009) belirttiği şekilde, zorunlu göçmenlerin geri dönme eğilimlerinin istikrarsız siyasal ortamlar nedeniyle zayıf olduğunu desteklemektedir. Sosyal uyum güçlüğü boyutunda elde edilen yüksek ortalamalar, göç sonrası entegrasyon sürecinde önemli güçlükler yaşandığını göstermektedir. Özellikle “sosyal çevre oluşturma” ve “dil engeli” gibi temel konular, göçmenlerin yeni toplumsal yapılara adapte olma sürecinde önemli engeller olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, Berry’nin

(1997) kültürel uyum kuramında vurguladığı “bütünleşme zorlukları” ile doğrudan örtüşmektedir. Mesleki etki boyutundaki düşük ortalamalar, göçmenlerin yeni ülkelerde istihdam edilme konusunda ciddi engellerle karşılaştıklarını ve mesleki yeterliliklerinin tanınmasında sorunlar yaşandığını göstermektedir. Bu bulgu, Portes ve Rumbaut’un (2001) göçmenlerin mesleki kimlik çatışmalarıyla ilgili bulgularını desteklemektedir.

Psikolojik etki açısından elde edilen bulgular, göçmenin psikolojik refahına ilişkin belirgin risk alanlarına işaret etmektedir. Yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerinde yalnızca psikolojik etki boyutunda anlamlı farklılaşmaların gözlenmesi; ancak etki büyüklüklerinin düşük olması, bu farklılıkların pratik açıdan sınırlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde cinsiyete göre ortaya çıkan farklılıklar da küçük etki büyüklükleri ile karakterize olduğu için, kadın ve erkek göçmenlerin genel psikososyal deneyimlerinin büyük ölçüde benzer olduğu söylenebilir. Öte yandan, uzun süredir göç eden bireylerde sosyal uyum güçlüğü ve psikolojik etki düzeylerinin daha yüksek olması, göç süresinin uzamasının tam anlamıyla bir iyileşmeye işaret etmediğini; aksine bazı psikososyal yüklerin zaman içinde daha görünür hâle gelebildiğini düşündürmektedir. Göç süresi arttıkça geri dönme niyetinin azalması da bu bulguyla tutarlıdır. Göç edilen süreye ilişkin farkların Dunn-Bonferroni testi sonrasında istatistiksel olarak anlamlı olmaması, ancak sıra ortalamalarında belirgin ayrışmalar bulunması, özellikle ilk dönem göç eden bireyler ile uzun süredir göç edenlerin deneyimlerinin pratik açıdan farklılaştığını işaret etmektedir.

Geleceğe yönelik algılar, göçmenlerin Afganistan’ın sosyoekonomik geleceğine ilişkin belirgin kaygılar taşıdıklarını, ancak umudu tamamen yitirmediklerini göstermektedir. Cinsiyet değişkeninde gözlenen anlamlı fark doğrultusunda, kadınların bu boyutta daha yüksek duyarlılık sergilemesi, özellikle kadın haklarına ilişkin kazanımların Taliban yönetimi altında ciddi biçimde tehdit edildiğine yönelik uluslararası literatürle paralellik göstermektedir (Kapur, 2014: 117). Bununla birlikte, söz konusu farkın etki büyüklüğünün düşük düzeyde olması, pratik açıdan sınırlı bir ayrışmaya işaret etmektedir.

Genel olarak çalışma, zorunlu göçün yalnızca fiziksel bir yer değiştirme değil, bireyin sosyal aidiyetlerini, psikolojik dayanıklılığını ve mesleki kimliğini yeniden inşa etmesi gereken çok katmanlı bir dönüşüm sürecine işaret ettiğini göstermektedir. Bu nedenle göç politikalarının, göçmenlerin sosyal uyumunu, psikolojik iyi oluşunu ve ekonomik entegrasyonunu eş zamanlı olarak destekleyen bütüncül yaklaşımlarla şekillendirilmesi önem taşımaktadır. Araştırma bulgularından hareketle aşağıdaki politika, uygulama ve araştırma temelli öneriler sunulabilir:

1- Psikolojik destek programları yaygınlaştırılmalıdır. Orta yaş grupları ve yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerde psikolojik etkilenme düzeylerinin görece olarak daha yüksek olması dikkate alınarak, profesyonel destek programları geliştirilmelidir.

2- Mesleki yeterlilik tanıma süreçleri hızlandırılmalıdır. Göçmenlerin mesleki becerilerinin ev sahibi ülkede tanınması, hem ekonomik entegrasyonu hem de sosyal uyumu kolaylaştıracaktır.

3- Sosyal uyum süreçleri için bütüncül stratejiler geliştirilmelidir. Dil eğitimi, kültürel farkındalık artırımı ve sosyal ağ kurma imkânları gibi destekler, göçmenlerin yeni toplumlara entegrasyonunu kolaylaştıracaktır.

4- Kadın göçmenlere yönelik koruyucu ve güçlendirici programlar geliştirilmelidir. Kadınların geleceğe yönelik daha yüksek duyarlılık göstermesi, cinsiyete duyarlı sosyal politika ihtiyacını ortaya koymaktadır.

5- Geri dönüş politikaları koşul-temelli ve esnek biçimde ele alınmalıdır. Afganistan’daki siyasal istikrar, göçmenlerin geri dönme niyetleri üzerinde belirleyici olduğundan, uluslararası aktörlerin güvenlik ve istikrarı destekleyen yaklaşımları önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AHMAD JALALI, A. ve AHMAD, A. (2025), "Afghanistan Article 4: Consolidation of Power Under the Taliban, Challenges and Sustainability", *Journal of Strategic Security*, Vol 18, No 2; 54–70. İnternet Adresi: <https://doi.org/10.5038/1944-0472.18.2.2452>
- AKKAŞ, İ. ve AKSAKAL, İ. (2021), "Afgan Göçmenlere Yönelik Tutum ve Alguların Sosyolojik Analizi: Erzincan Örneği", *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3; 41–54. İnternet Adresi: <https://doi.org/10.52108/2757-5942.2.3.3>
- ALEMI, Q. ve STEMPEL, C. (2018), "Discrimination and Distress Among Afghan Refugees in Northern California: The Moderating Role of Pre- and Post-Migration Factors", *PLOS ONE*, Vol 13, No 5; e0196822. İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0196822>
- BERGER, S. (2022), *Brain Drain, Brain Gain and Its Net Effect*, Dünya Bankası Raporu. İnternet Adresi: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099158408222442073/pdf/IDU-1323fa9f-7756-4666-b6a0-5018bflc080a.pdf>, Erişim Tarihi: 13.06.2025.
- BERRY, J. W. (1997), "Immigration, Acculturation, and Adaptation", *Applied Psychology*, Vol 46, No 1; 5–34.
- BERRY, J. W. (2001), "A Psychology of Immigration", *Journal of Social Issues*, Vol 57, No 3; 615–631.
- BHUGRA, D. (2004), "Migration and Mental Health", *Acta Psychiatrica Scandinavica*, Vol 109, No 4; 243–258.
- BLACK, R. ve KOSER, K. (Ed.) (1999), *The End of the Refugee Cycle? Refugee Repatriation and Reconstruction*, Berghahn Books, Oxford.
- BUZ, S., MEMİŞOĞLU, F., DÖNMEZ, H. ve VERDUIJN, S. (2020), *Destination Unknown: Afghans on the Move in Turkey* (Issue June), Mixed Migration Centre. İnternet Adresi: <https://mixedmigration.org/resource/destination-unknown-afghans-on-the-move-in-turkey/>, Erişim Tarihi: 01.09.2025.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2018), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*, 24. Baskı, Pegem Yayınları, Ankara.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2022), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*, 28. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- CASTLES, S., DE HAAS, H. ve MILLER, M. J. (2014), *The Age of Migration*, 5. Baskı, Palgrave Macmillan, Londra.
- COCHRAN, W. G. (1977), *Sampling Techniques*, 3. Baskı, John Wiley and Sons, New York.
- COHEN, J. (1988), *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*, 2. Baskı, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, New Jersey
- CRONBACH, L. J. (1951), "Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests", *Psychometrika*, Vol 16, No 3; 297–334.
- ERDOĞAN, M. ve KAFALI, H. (2022), "Türkiye’de Yaşayan Afgan Mültecilerin Ruh Sağlığına Yönelik Nitel Bir İnceleme", *Sosyal Politika ve Göç Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1; 212–229.
- FARHAN, A. (2025), *From Arrival to Integration: Understanding the Challenges and Experiences of Afghan Immigrants in the United States* (April). İnternet Adresi: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.24981.84965>, Erişim Tarihi: 11.08.2025.
- FIELD, A. (2013), *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*, 4. Baskı, SAGE Publications, Londra.
- FORNELL, C. ve LARCKER, D. F. (1981), "Evaluating Structural Equations Models with Unobservable Variables and Measurement Error", *Journal of Marketing Research*, Vol 18, No 1; 39–50. İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1177/002224378101800104>
- GÜNEL, Y. ve BİRCAN, H. (2022), "Scale Development Effort to Determine Individual Housing Financing Preferences", *Journal of Economics and Administrative Sciences*, Vol 23, No 3; 709–725. İnternet Adresi: <https://research.ebsco.com/c/mwdjhe/results?q=AN%20158900899>, Erişim Tarihi: 12.08.2025.

- GÖREGENLİ, M. ve AYDIN, E. (2023), “Göçmen Gençlerin Ruhsal İyi Oluşları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Toplum ve Psikoloji*, Cilt 21, Sayı 1; 90–106.
- HAIR, J. F., BLACK, W. C., BABIN, B. J. ve ANDERSON, R. E. (2010), *Multivariate Data Analysis*, 7. Baskı, Pearson Education, Londra.
- HAIR, J. F., BLACK, W. C., BABIN, B. J., ANDERSON, R. E. ve TATHAM, R. L. (2005), *Multivariate Data Analysis*, Prentice Hall, Pearson Education, New Jersey.
- HUMAN RIGHTS WATCH (2022), *World Report: Human Rights Watch*. İnternet Adresi: <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/jordan>, Erişim Tarihi: 01.06.2025.
- İÇDUYGU, A. (2022), *Türkiye’de Uluslararası Göç: Tarihsel ve Güncel Dinamikler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KAISER, H. F. (1960), “The Application of Electronic Computers to Factor Analysis”, *Educational and Psychological Measurement*, Vol 20, No 1; 141–151. İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1177/001316446002000116>
- KAPUR, R. (2014), *Gender, Alterity and Human Rights: Freedom in a Fishbowl*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK).
- KARAKAYA, C. ve KARAKAYA, E. N. (2021), “Türkiye’nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar”, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1; 100–111. İnternet Adresi: <https://doi.org/10.46442/intjcss.887777>
- KARASAR, N. (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 3. Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- KARTAL, M. ve BARDAKÇI, S. (2018), *SPSS ve AMOS Uygulamalı Örneklerle Güvenirlik ve Geçerlik Analizleri*, 1. Baskı, Akademisyen Yayınevi, Ankara.
- KAYA, A. (2020), “Mekânsal Ayrışma ve Toplumsal Dışlanma: Türkiye’de Afgan Göçmenler Örneği”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2; 149–163.
- MALHOTRA, N. K. (2010), *Marketing Research: An Applied Orientation*, Pearson Education, New Jersey.
- MEYDAN, C. H. ve ŞEŞEN, H. (2015), *Yapısal Eşitlik Modellemesi: AMOS Uygulamaları*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- MOHAMED, A. H. (2023), *Understanding the Afghan Diaspora: Exploring the Factors Driving Migration and the Impact of Migration Policies on Recent Afghan Migration*, Yüksek Lisans Tezi, City University of New York, CUNY Academic Works. İnternet Adresi: https://academicworks.cuny.edu/gc_etds/5391, Erişim Tarihi: 02.07.2025.
- NASERI, H. ve VENKATAIAH, D. P. (2024), “A Study on the Impacts of Brain Drain on Higher Education Institutions of Afghanistan”, *International Journal of Research and Analytical Reviews*, Vol 11; 841. İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1729/Journal.37888>
- ÖZTÜRK, S. (2022), “Afgan Mültecilerin Türkiye’de Kalıcılık Eğilimleri: Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Göç Sosyolojisi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2; 78–94.
- PORTER, M. ve HASLAM, N. (2005), “Predisplacement and Postdisplacement Factors Associated with Mental Health of Refugees and Internally Displaced Persons”, *JAMA*, Vol 294, No 5; 602–612.
- PORTES, A. ve RUMBAUT, R. G. (2001), *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*, University of California Press, Berkeley.
- RAYKOV, T. ve MARCOULIDES, G. A. (2008), *An Introduction to Applied Multivariate Analysis*, Routledge, New York.
- SAFI, A. Q., AGUSTIN, H. ve RIZAL, E. (2023), “Afghan Migrants in Germany: Cross-Cultural Communication and Impact of Immigration on Afghan Culture”, *Studies in Media and Communication*, Vol 11, No 7; 135–149. İnternet Adresi: <https://doi.org/10.11114/smc.v11i7.6269>
- SARSOUR, O. (2022), “The Role of Language in the Social Integration of Arab Immigrants and Refugees in the EU”, *Open Journal of Social Sciences*, Vol 10; 92–99. İnternet Adresi: <https://doi.org/10.4236/jss.2022.107008>
- SCHMEIDL, S. (2002), “(Re)Constructing Afghanistan? Repatriation, Reintegration and Reconstruction”, *International Migration*, Vol 40, No 5; 20–42.

- SILOVE, D. (1999), "The Psychosocial Effects of Torture, Mass Human Rights Violations, and Refugee Trauma: Toward an Integrated Conceptual Framework", *Journal of Nervous and Mental Disease*, Vol 187, No 4; 200–207.
- SÜRÜCÜ, L. ve MASLAKÇI, A. (2020), "Validity and Reliability in Quantitative Research", *Business & Management Studies: An International Journal (BMIJ)*, Cilt 8, Sayı 3; 2694–2726. İnternet Adresi: <http://dx.doi.org/10.1136/eb-2015-102129>
- TABACHNICK, B. G. ve FIDELL, L. S. (2007), *Using Multivariate Statistics*, Allyn & Bacon, Boston (MA).
- TAVŞANCIL, E. (2010), *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, 4. Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- THAUT, L. (2009), "EU Integration and Emigration Consequences: The Case of Lithuania", *International Migration*, Vol 47, No 1; 191–233. İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2008.00501.x>
- TOKUZLU, L. B. (2021), "Türkiye’de Afgan Göçmenlerin İşgücü Piyasasına Katılımı", *Çalışma ve Toplum*, Cilt 71, Sayı 2; 59–74.
- UÇAR, M. (2023), "Göçmen Emeginin Güvencesizliği: Afgan Mülteciler Örneği", *İktisat ve Toplum*, Cilt 13, Sayı 2; 167–180.
- UNHCR (2022), *Global Trends: Forced Displacement in 2021*, United Nations High Commissioner for Refugees, Cenevre.
- UNHCR (2024), *Afghanistan Refugee Crisis Explained*. İnternet Adresi: <https://www.unrefugees.org/news/afghanistan-refugee-crisis-explained/>, Erişim Tarihi: 07.06.2025.
- YILMAZ, Y. ve DEMİR, M. (2021), "Türkiye'deki Düzensiz Afgan Göçmenlerin Sosyal Hizmetlere Erişimi", *Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt 35, Sayı 1; 85–102.
- ZETTER, R. (1991), "Labelling Refugees: Forming and Transforming a Bureaucratic Identity", *Journal of Refugee Studies*, Vol 4, No 1; 39–62.